

Atıf/ Citation

Sivrioğlu, Ulaş Töre. "Vizigot İspanya'sında Yahudiler: Anti-Semitizmin Erken Bir Örneği." *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, no. 4 (Yaz 2019): 6-30.

VIZIGOT İSPANYA'SINDA YAHUDİLER: ANTI-SEMITİZMİN ERKEN BİR ÖRNEĐİ¹

Ulaş Töre SİVRİOĞLU

Dr., Misafir Öğretim Görevlisi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Dr., Adjunct Instructor, Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences

<https://orcid.org/0000-0001-8018-1865>

<toresivrioglu@hotmail.com>

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 05.09.2018, Kabul Tarihi: 30.12.2019

Özet: İspanya'da Vizigot Egemenliği Yahudilere dönük baskılarla hatırlanmaktadır. Öyle ki çok sayıda uzman Müslüman fetihleri olmasaydı İspanya'da köklü bir geçmişe sahip olan Yahudi topluluğunun 1492'den çok daha önce 7. asır başlarında silineceğini düşünmektedirler. İslâm fetihlerinin İspanya'daki Yahudi varlığının yedi asır daha devam etmesini sağlamıştır. Gerçekten de Vizigot Krallarının Ariusçuluğu terk edip Katolikliği benimsemelerinden sonraki dönemde Yahudi kimliği ve varlığına bakış açıları 1492 sonrasındaki uygulamalarla şaşılacak derecede benzeşmektedir. Tarihsel olayların geçmişe uzanan kökleri olduğu düşüncesinden hareketle İspanya'da 1492 sonrasında yaşanan olayları anlamak için, Yahudi aleyhtarlığının kökenleri üzerinde eğilmek gerekmektedir. Bu çalışmada Geç Antik Çağ İspanya'sında Yahudilere dönük zorla vaftiz, toplumsal hayattan dışlanma, malların müsaderesi gibi hukuki, maddi ve manevi yaptırımlar incelenerek Erken Modern dönemde yaşanan sürgünlerin tarihsel arka planına mercek tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vizigotlar, İspanya, Yahudilik, Anti Semitizm, Azınlıklar,

THE JEWS IN VISIGOTHIC SPAIN: AN EARLY EXAMPLE OF ANTI-SEMITISM

Abstract: The Visigothic domination of Spain is recalled with suppressions directed against Jews. Thus, a large number of scholars think that but for the Muslim conquests,

¹ Bu makale *İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı*'nda (Bandırma, 27-29 Ekim 2018) aynı başlıkla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve *Bildiri ve Öz Kitabı*'nda tam metni yayınlanmış çalışmanın genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

the Jewish community which had a long-established history in Spain would have been wiped away in the early 7th century, long before 1492 and that the Muslim conquest ensured the Jewish existence in Spain to carry on for another seven centuries. In fact, the perspective on the Jewish identity and existence in the period following the Visigoth Kings leaving Arianism and adopting Catholicism resembles astoundingly with the executions after 1492. Considering the fact that historical events have deep roots in the past, in order to understand the incidents that took place in Spain after 1492 one should address himself to the origins of anti-Semitism. In this work, investigating legal, financial and moral sanctions directed to the Jews like forced baptism, social excommunication, confiscation of the assets in Spain in late antiquity, the historical back ground of the exiles that occurred in early modern period is clarified.

Keywords: Visigoths, Spain, Jews, Anti-Semitism, Minorities

Giriş

İspanya Yahudileri İslâm egemenliği altında geçirdikleri parlak asırların ardından bilindiği üzere vaftiz olma veya ülkeyi terk etmek seçeneklerinden birini kabul etmek zorunda kalmışlardır.² Yahudilere karşı Erken Modern Dönem İspanya'sında uygulanan katı politikalar üzerine çok sayıda araştırmakla olmakla birlikte Yahudi karşıtlığının İspanya'daki kökleri üzerine çokça durulduğu söylenemez. Bu elbette genel olarak Türkiye'de Vizigot İspanya'sı hakkındaki araştırmaların azlığıyla da ilişkilendirilebilir.³ Öte yandan Vizigot İspanya'sının sosyo-politik tarihi incelenmedikçe Yahudileri, Osmanlı topraklarına sürgün edilmelerine yol açan tarihsel arka planın açıklanması da zorlaşmaktadır. Bu sebeple Müslümanların araya girmesiyle "ertelenen"⁴ bir tarihsel sürecin kaynaklarının ve başlangıçlarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi gereklidir.

Bu çalışmada daha ziyade literatür kaynakları kullanıldığını da belirtmek gerekmektedir. Zira İslâm öncesi İspanya Yahudilerine ait arkeolojik verilerin sayısı oldukça azdır.⁵ Bunun da en büyük sebebi Katolik Kilisesi'nin Yahudilere

² İslâm egemenliği sonrası İspanya Yahudiliği için genel bir kaynak olarak bkz: Yitzhak Baer, *A History of the Jews in Christian Spain Volume II from the Fourteenth Century to the Expulsion*, Illinois- Usa, Varda Books Skokie, 2001.

³ Türkiye'de Vizigotları konu edinen müstakil bir kitap yayınlanmadığı gibi, 2018 yılı yapılan tarama itibarıyla Ulusal Tez Merkezi arşivinde Vizigot İspanyasıyla ilgili tek bir Yüksek Lisans ve Doktora Tezi bulunmadığı görülmüştür.

⁴ İspanya'da İslâm egemenliği Batılı tarihçiler tarafından uzun bir dönem boyunca "İspanya'nın gelişiminin kesintiye uğratıldığı asırlar" olarak kabul edilmiştir. Bkz: Mehmet Özdemir, "İspanya Tarihinde 'Doğululaşma' ve 'Batılılaşma' Tartışmaları", *İslâmiyat*, Cilt 7, Sayı 3 Temmuz-Eylül 2004, 12-15.

⁵ Scott Bradbury, *The Jews of Spain*, c. 235-638, *The Cambridge History of Judaism Vol. 4: The Late Roman-Rabbinic Period*, Ed. S. T. Katz, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 508-509.

ait maddi mirası büyük oranda ortadan kaldırmıştır.⁶ Sınırlı bazı arkeolojik veriler haricinde Vizigot İspanya'sındaki Yahudilerin konumu hakkındaki bilgilerimizin temel kaynakları Vizigot Krallarına ait yarı laik yarı dini hükümler içeren kraliyet kanun derlemeleri (*Lex Visigothorum/ Visigothic Code*)⁷ ve Toledo Konsilleri (Councils of Toledo) kararları⁸ gibi dinsel metinlerden oluşmaktadır. Kraliyet kanun derlemelerinde XII. Kitap genelde tüm "inançsızlara" yazılmış olmakla birlikte yasaların büyük çoğunluğu İspanya'daki en belirgin Hıristiyan olmayan azınlık olan Yahudilere ayrılmıştır.⁹ Genellikle Yahudilere dönük kısıtlamalar ve yasakların sıralandığı bu kanun derlemeleri sayesinde Yahudilerin nasıl bir toplumsal hayat yaşadıkları, hangi mesleklerle uğraştıkları, gelir durumları, medeni durumları gibi konularda ayrıntılı bilgi edinilebilmektedir. Öte yandan bu ayrıntılı bilgilere rağmen Vizigot kraliyet ve dinî yasa derlemeleri Yahudilerin İspanya'daki coğrafî yayılımları ve demografik yapıları gibi konularda net bir bilgi vermemektedir. Bu nedenle en az 1- 1,5 milyon olarak tahmin edilen İslam öncesi İspanya'nın nüfusu¹⁰ içinde ne kadar Yahudi yaşadığı bilinmemektedir. Yine de mezkur yazınsal miras Vizigot İspanya'sının dinsel siyaseti ve özelde Yahudilere karşı tutumu açısından ayrıntılı bir kaynak oluşturmaktadır.

İslâm öncesi İspanya Yahudileri hakkında tarihsel kaynaklar arasında bazı Kilise büyüklerinin kaleme aldığı anti-Yahudi polemikler ve çeşitli raporlar da sayılabilir. Bu türden polemik yazını bilindiği üzere tüm Akdeniz dünyasında yaygındır ve hemen hemen tüm Kilise Babaları Yahudiler aleyhine metinler kaleme almıştır.¹¹ 32 sene boyunca Seville Başpiskoposu olarak görev yapmış Sevilleli İsdorus'un (560-636) *Chronica'sı* ve *De fide catholica contra Iudaeos'u*¹², Aziz Ildephonsus'un (ö. 667) *De perpetua virginitate Mariae*

⁶ Bradbury, 511.

⁷The Visigothic Code: (Forum judicum), Translated and ed. S. P. Scott, Brookline-Boston Riverdale Press, 1910.

⁸ Toledo Konsilleri (bazıları sinod olarak da isimlendirilmektedir) ilk 13'üne ait kararlar Vatikan arşivlerinde (*Bibliotheca Apostolica Vaticana*) "Collectio Hispana Gallica Augustodunensis (Vat. lat. 1341)" başlığı altında toplanmıştır. Bkz. <http://.. benedictus. mgh. de/quellen/chga/>. Konsillerin genel bir özeti ve yorumu için bkz. E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, Oxford, Oxford University Press, 1969, s. 274-308.

⁹The Visigothic Code, 362-409.

¹⁰ İslâm öncesi İspanya'da en az 1 milyon Latin, 100. 000 kadar Vizigot yaşadığı, Süevler, Vandallar gibi diğer Germenik kabilelerin birkaç bin kadar nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir. Roger Collins, *Visigothic Spain 409-711*, Malden USA Blackwell Publishing, 2004, 241.

¹¹ Çok geniş bir alanı kapsayan anti-Yahudi Kilise yazını için şu eserlere bakılabilir: *Anti-Judaism In Early Christianity*, Volume 1-2, Edited By Peter Richardson with David Granskou and Stephen Wilson, Ontario-Canada, Wilfrid Laurier University Press, 1986.

¹²Paul Magdalino, "All Israel will be Saved? The Forced Baptism of the Jews and Imperial Eschatology, Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013, 253-256.

contra tres infideles'i ve Toledolu Julianus (642-690) *De Aetatis Sextae Comprobatione*'sı gibi eserler bu türden kaynaklara örnek verilebilir.¹³ Bu tür metinlerde de bir yandan Yahudilikle teorik bir tartışma içine girilirken; öte yandan İspanya Yahudilerinin günlük yaşantıları hakkında bazı bilgilere rastlanmaktadır. Örneğın Toledo Piskoposlarından Aurasius'un (Piskoposluk tarihi 603-615) Yahudileri koruyan Vizigot asillerini eleştirdiği mektuplarında (*Epistola aurasii episcopi Frogani*) Yahudilerin günlük hayatları ve yaşadıkları şehirler hakkında az da olsa somut bilgiler edinilebilmektedir.¹⁴

1. Yahudilerin İspanya'ya Gelişİ

Yahudilerin hangi dönemde İberia Yarımadası'na yerleşmeye başladıkları bilinmemektedir. 10. asırda Yahudiler arasında anlatılan bazı efsaneler Hz. Süleyman devrinden¹⁵ veya Babil Sürgününden (MÖ 598) beri İberia'da Yahudilerin yaşadıklarından söz etseler de¹⁶ daha güçlü kanıtlar Roma İmparatorluğu dönemine aittir.¹⁷ İspanya'nın Ortaçağ Yahudileri tarafından *Sefarad* olarak adlandırılması, Yahudilerin çok erken tarihlerden itibaren İspanya'ya yerleştikleri düşüncesine yol açmıştır. Oysaki Tevrat'ta bahsi geçen ve Kudüs'ten sürülenlerin yerleştiği ülkelerden biri olan *Sefarad*'ın (Obadya 1.20) nerede olduğu bilinmediği gibi bazı oryantalistler bu ülkenin İran'da (Media) bulunan Saparda olabileceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁸ Ancak MS 2. asırdan itibaren Midraş ve Mişna yorumcuları Tevrat'ta anılan *Sefarad*'ın kesin olarak İspanya'yı tarif ettiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.¹⁹ Böylece Yahudi geleneksel literatüründe Bâbil Sürgünü sonrasında itibaren Yahudilerin İspanya'da yaşadığı inancı pekişmiştir.

İncil'de Akdeniz'e yayılmış durumda olan bütün önemli Yahudi kolonilerini ziyaret eden havari Paulus'un, İspanya'ya (Σπανίαν) da gitmek istediğini söylemesi²⁰ bu ülkede de bir Yahudi kolonisi olduğunu düşündürmektedir.

¹³Yitzhak Baer, A History of the Jews in, Christian Spain, *Volume 1*, from the Age of Reconquest to the Fourteenth Century, illinois, Varda Books, 2001, 21; Collins, 138.

¹⁴ García Moreno, *Prosopografía del Reino Visigodo Del Toledo*, Salamanca, Ediciones Universidad 1974, 49.

¹⁵ Joseph, Pérez, *Los Judíos en España*, Madrid, Marcial Pons Historia, 2005, 15.

¹⁶ Baer, 16. 18. asırda yaşamış din adamlarından Martín Sarmiento(1695-1774) İspanya Yahudilerin, "Hz. İsa'nın katili" suçlanmalarından kurtulmak için İspanya'ya gelişlerini mümkün olduğu kadar geçmişe götürme isteği içinde olduklarını iddia etmiştir. Bu şekilde İspanya Yahudileri, İsa Peygamber'den çok önce *İberia*'ya geldiklerini iddia ederek bu suçlamalardan muaf tutulmak istemişlerdir. Baer, age, s. 17; Pérez, 18.

¹⁷ Bradbury, 508.

¹⁸ Emil Hirsch-George Barton, "Obadiah Book" *Jewish Ancylopedia*, Vol 9, New York, Funk & Wagnalls Co. 1905, 369.

¹⁹ Richard Gottheil, Meyer Kayserling, Joseph Jacobs "Spain" *Jewish Ancylopedia*, New York, Vol. 11, Funk & Wagnalls Co. 1906, 480.

²⁰ Kutsal Kitap, Romalılar, 15, 28.

İspanya'nın çeşitli arkeolojik kazılarda bulunuş MS 1. Asra ait İbranice yazılı *amphoralar* İspanya yerlilerinin Yahudilerle ticaret yaptığını kanıtlamaktadır.²¹ Yahudilerin İspanya'daki varlığını kesin olarak ispat eden arkeolojik deliller ise MS 3. asırdan itibaren başlamaktadır. İberia yarımadasının çeşitli bölgelerinde, MS 3-6 asırlar arasında ait, bazıları sadece İbranice, bazıları ise İbranicenin yanı sıra Yunanca ve Latince metinler de içeren bir düzine kadar kitabe (mezar taşı dilek taşı vb) İspanya'daki en eski Yahudi varlığının en eski maddi kanıtlarını temsil etmektedir.²²

2. İspanya Yahudilerine Dönük İlk Baskıların Başlaması

Antik Çağda Pagan Yunan ve Romalılar arasında da Yahudilere karşı olumsuz yargılar besleyen kesimler olmakla birlikte²³ Roma İmparatorluğu, Pagan imparatorlar tarafından yönetildiği sürece Musevi inancının kategorik ve hukukî bir baskı gördüğü söylenemez.²⁴ Romalılara karşı bağımsız bir Yahudi krallığı kurulması için başlatılan MS 67 ve 132'deki ayaklanmalarının sert biçimde bastırılmasına ve Yahudilerin, Kudüs'ten sürgün edilmelerine karşın, Romalılar, Yahudileri dinlerini terk etmeye veya kendi Tanrılarına inanmaya zorlamamışlardır. Hatta bu ayaklanmalara rağmen isyana iştirak etmeyen Yahudilerin Roma İmparatorluğu sınırları içinde rahatlıkla sinagoglar ve dini okullar inşa ettikleri, inançlarına göre serbestçe yaşadıkları, diğer Roma vatandaşlarıyla eşit haklara sahip oldukları bilinmektedir.²⁵

Öte yandan Hıristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla Roma İmparatorluğunda Yahudilere dönük baskıların giderek arttığı görülmektedir. Bunun en büyük nedeni, Hıristiyanlığın ilk asırlarındaki öncüleri olan havariler ve Kilise babalarının, yazılarında ve vaazlarında Yahudileri "Hz. İsa'nın katili olmakla

²¹ Bradbury, 508.

²² Age, 508-509.

²³ Pagan Yunan ve Romalıların Yahudiler hakkındaki görüşleri için bkz: Menahem Stern, *Greek And Latin Authors On Jews And Judaism Vol I, II, III*, Jerusalem, The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1976-1984.

²⁴ Yusuf Besasel, *Yahudi Tarihi*, Üniversal Yayıncılık, İstanbul, 2000, 62-64. Modern araştırmacılar Caracalla'nın imparatorluk sınırları içinde yaşayan tüm halkların Roma vatandaşlığını tanıyan karnamesinin Yahudileri de içerdiğini düşünmektedirler. Andrew Sharf, *Byzantine Jewry, from Justinian to the Fourth Crusade*, London, Routledge, 1971, 20. Görünüşteki tek ayrımcılık Vespasianus (MS 69-79) devrinde salt Yahudiler için konulduğu tahmin edilen (*didrachmon*) vergisidir. Bu vergi de Yudaea'daki büyük isyan sonrasında getirilmiştir. Amnon Linder, "The Legal Status Jews in the Byzantine Empire", *Jews in Byzantium, Dialectics of Minority and Majority Cultures*, ed. R. Bonfil, O. Irshai, G. Stroumsa, R. Talgam, Leiden-Boston, Brill, 2012, 164.

²⁵ Arkeolojik kanıtlar Yahudilerin, İmparatorluğun her tarafında rahatlıkla sinagoglar inşa edebildiklerini göstermektedir. Lee Levine, *Jewish Archaeology in Late Antiquity: Art, Architecture and Inscriptions*, The Cambridge History of Judaism Vol. 4: The Late Roman-Rabbinic Period, Ed. S. T. Katz, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 519-556.

itham etmeleri”²⁶ hatta Katolik inancında yaşanan değişim sonucu Hz. İsa'nın Tanrı olarak kabul edilmesiyle “Tanrı katili olarak” suçlanmalarıdır.²⁷ Üstelik bazı Hıristiyan yorumcular ve Kilise Babaları, sadece Hz. İsa'nın çarımıha gerilmesine yol açmakla suçladıkları Kudüslü Yahudileri değil, sonraki asırlarda doğmuş tüm Yahudi nesillerini de Hz. İsa'nın çarımıha gerilmesinden sorumlu tutmuşlardır.²⁸ Yahudilere dönük tepkiler nedeniyle Kilise önderleri, günlük hayatta Yahudilerle ticaret yapan, evlenen veya onların dinsel törenlerine katılan Hıristiyanları engellemeye başlamışlardır. Bu türden girişimlerin bilinen ilk örneklerinden biri -henüz Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunun resmi dini olmadan önce- İspanya'da yaşanmıştır. 300 veya 309 yılında Bugünkü Endülüs Eyaletine bağlı Marbella yakınlarındaki Elvira'da toplanan Konsil, Hıristiyanların Yahudilerle evlenmelerini (*canon* 16), Yahudilerle birlikte yemek yenilmesini (*canon* 50), birlikte dua edilmesini (*canon* 49) Yahudi kadınlarla cinsel ilişki kurulmasını (*canon* 78) yasaklayan kararlar almıştır.²⁹

Elvira Konsili kararları elbette Hıristiyanlık henüz resmi din olmadığı için maddi yaptırım olmayan, sadece bu “suçu” işleyenlerin Hıristiyan cemaatine dışlanmasına yol açan manevi yönlü kararlardır. Ancak Theodosius I (378-395) devrinde Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğunun tek resmi dini olmasından sonra bu kanunlara uymayanlara maddi müeyyide de uygulanmaya başlanacaktır. Hatta Erken 5. asırdan itibaren, Roma kanunlarında henüz böyle bir uygulama yokken dahi Kilisenin Yahudileri zorla vaftiz edilmesini kendisine görev addettiği görülmektedir. Yahudilerin zorla vaftiz edilmesi girişimlerine ait en eski kaynaklar da ilginç olarak yine İspanya'yı işaret etmektedir. Balear Adaları Piskoposu olan Minorcalı Severus'un 418'de yazdığı *Yahudilerin İhtidaları Üzerine* başlıklı mektuplarında Minorca Adası'nın doğusunda Magoan'da sinagogların ve Tora (Tevrat) tomarlarının yakılarak, Yahudilerin mallarının yağmalandığı, 540 Yahudi'nin de vaftiz edilerek Hıristiyanlığa kazanıldığı rapor edilmiştir.³⁰ Bütün bu olaylardan çıkarılabilecek sonuç henüz Vizigotlar tarih sahnesine çıkmadan önce de İspanya'da güçlü bir Yahudi düşmanlığı olduğu; hatta İspanya'daki Kilisenin Yahudi karşıtı propaganda da Akdeniz'in diğer bölgelerinden daha radikal bir tutum takındığıdır.

²⁶ Bu suçlama için bkz: Matta, 26-27, Markos 14-15, Luka 22-23, Yuhanna 18-19.

²⁷ M. S. Taylor, *Anti-Judaism and Early Christian Identity, A Critique of the Scholarly Consensus*, Leiden, E. J. Brill, 1995, 54-57.

²⁸ “Kan Bedeli” olarak bilinen Bu suçlamanın kaynağı Matta 27, 25'dir. Bu türden ithamlar Aziz Petrus Chrysologus (öl. 450) gibi Kilise Babalarınınca da tekrar edilmiştir. Bkz: Peter Chrysologus, *Selected Sermons, Volume 3 Translated By William B. Palardy*, Washington D. C, The Catholic University Of America Press 2005, 15-16, 23-24.

²⁹ Bradbury, 509.

³⁰ Age, 511.

3. Vizigotların İspanya'yı Fethi Erken Dönemlerinde Dini Siyasetleri

5. asır başlarında Roma İmparatorluğu, "Kavimler Göçü" adı verilen hareket nedeniyle alt üst olmuş, Batı Roma İmparatoru Honorius (395-423) devrinde Hunların harekete geçirdiği *Goth*ların batıya yönelikleri için tarihçilerin *Visigoth* adını verdikleri³¹ kolları İtalya'yı işgal edip Roma'yı ele geçirmişler (410) ardından *Hispania*'ya yönelmişlerdir (415).³² Bu dönemde *Hispania* karmaşa içindeydi. Bir yandan Vandallar, Süevler ve Alanların yağmaladığı ülkede öte yandan Maximus adlı Roma valisi merkezi yönetime karşı başkaldırmıştı (420-422).³³ Bu şartlar altında çok kalabalık olmamalarına rağmen³⁴ Vizigotlar, savaşçı nitelikleri, sağlam kabile bağları ve Romalı seçkinlerle kurdukları ittifaklar sayesinde³⁵ *Hispania*'daki Roma mirası üzerinde üç asırdan fazla sürecek bir idare teşkil etmeyi başarmışlardır. 476 yılına kadar görünüşte de olsa Roma İmparatorluğuna bağlı olan Vizigotlar, Kral Euric (466-484) devrinde artık bağımsız bir krallık haline gelmişlerdir.³⁶

Vizigotların İspanya'ya geldiklerinde dinsel inançları hakkında çok fazla şey bilinmemektedir.³⁷ Orosius'un (ö. 418), Roma'nın 410 yılındaki yağması esnasında Vizigotların Kiliselere sığınanlara zarar vermemelerinden övgüyle söz etmesi Vizigotların, o dönemde Hıristiyan olmamakla birlikte Hıristiyanlara yakın olduklarını düşündürmektedir.³⁸ Öte yandan muhtemelen 5. asır ortasında Hıristiyanlığa geçen Vizigotlar, birçok Germen kavmi gibi, Katolik/Ortodoks³⁹ Kiliseyi değil, Katoliklerin "sapkın" (heretik) kabul ettikleri

³¹ *Ostrogoth* veya *Visigoth* gibi isimler Ortaçağ tarihçileri tarafından kullanılmıştır. İspanya'ya ulaşan Vizigotlar kendilerinden her zaman sadece *Goth* olarak bahsetmişlerdir. Collins, 19.

³² Age, 26.

³³ Age, 11-15.

³⁴ Çeşitli kaynaklarda *Hispania*'ya fetheden Vizigotların sayılarının 80. 000 ilâ 200. 000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Patrick Geary, Uluslar Miti ve Avrupa'nın Kökenleri, Ankara, Tan Kitabevi, 2012, 137. Bu sayıları abartılı bulan R. Collins aileleriyle birlikte Vizigotların 30. 000 civarında olabileceğini söylemektedir. Collins, 22-25.

³⁵ Vizigotları Güney *Galia*'dan *Hispania*'ya getiren liderleri Ataulph (410-415) Batı Roma İmparatoru Honorius'un kız kardeşi ile evlenerek kendisini Roma İmparatorluğunun sadık bir hizmetkârı gibi göstermişti. Onun ardılları da "Romalılar adına" *Hispania*'daki, Vandal, Alan akınlarını durdurup kendini İmparator ilân eden Maximus'un isyanını sona erdirerek *Hispania*'da sükûneti sağlamışlardır. Collins, 26.

³⁶ Collins, 32-33.

³⁷ Baer, 16-18.

³⁸ Collins, 26.

³⁹ Bu dönemde Ortodoks-Katolik ayrımı olmadığı için, Ariusçu Germen Krallıkları veya Ermeniler gibi Monofizitler haricinde kalan, Hıristiyan dünyası kendini "Katolik" veya doğru inancı savunma anlamında "Ortodoks" olarak nitelemekteydi. Doğu Roma imparatorluğu ve Frank Krallığı Katolik/Ortodoks inancın o dönemde en önemli destekleyicileriydiler.

Arius'un (ö. 336) düşüncelerini benimsemişlerdir.⁴⁰ 589'da toplanan 3.Toledo Konsili'nde Kral Reccared I (586-601) Katolik inancını dayatana kadar da Ariusçuluk Vizigotların resmi Kilisesi olarak kalacaktır.⁴¹

Harita1: Vizigot Krallığı (Collins, 2004, 12)

Ariusçuluğu benimsedikleri dönemde Vizigotların, diğer din ve mezheplere karşı tutumları hakkında fazla bilgi olmamasına karşın; Ariusçu kralların, sonraki Katolik krallara nazaran çok daha toleranslı bir din siyaseti uyguladıklarına düşündürecek kanıtlar bulunmaktadır.⁴² Örneğin Leovigild'in (568-586) döneminde Merida Başpiskoposunun Yahudiler ve paganlara karşı hoşgörülü olduğu; hatta tüm dinden insanların birlikte tedavi gördükleri bir hastane kurduğu bilinmektedir.⁴³ Vizigot krallarının Ariusçuluğu hiçbir zaman tüm krallığı birleştirecek bir inanç biçimi olarak düşünmedikleri, bu mezhebi sadece Vizigotlara has bir kilise olarak telakki ettikleri ve diğer dinlerden olanları Ariusçu yapmaya çalışmadıkları da bilinmektedir.⁴⁴ Ariusçular ile

⁴⁰ Thompson, 29-39, Richard; Gerberding, "The Later Roman Empire", The New Cambridge Medieval History Volume 1 c. 500-c. 700 edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, 23.

⁴¹ Bradbury, 512.

⁴² Geary, 118.

⁴³ Thompson, 33, 53-54.

⁴⁴ Thompson, 34.

Katolikler arasında evliliğin yasaklaması, bu dönemde Arius inancının saflığının bozulmaması için alınan önlemlerden biri olarak görülmektedir.⁴⁵ Bu dönem İspanya'sında, Ariuşçu Germetik kabilelerin, Katolik Hispano-Latinlerin, paganlar, Katolik (Ortodoks) Yunanlıların, Afrikalı Berberilerin, Süryâniler ve Yahudilerin birlikte ama birbirine karışmadan, kendi otarşik yapılarını koruyarak yaşadıkları görülmektedir.⁴⁶ Nitekim 589 tarihinden sonraki tüm Kilise Konsilleri, *Hispania*'daki Pagan, "heretik" ve Yahudileri Katolikleştirmeyi temel amaç olarak ele aldıklarına göre, bu tarihe kadar farklı inanç gruplarının bir şekilde varlıklarını sürdürdükleri söylenebilir.

Ariuşçu krallar, Katoliklere bir baskı uygulamadıkları, Katoliklerin bu dönemde birçok sinod⁴⁷ ve bir konsil⁴⁸ toplayacak kadar rahat olmalarından da anlaşılmaktadır. İnanç ve ibadetlerinde serbest olan Katoliklerin bu sinod ve konsillerde baştaki Ariuşçu Vizigot Kralının hükümdarlığının devamı için dua etmeleri yeterli görülmüştür.⁴⁹ Ariuşçu kralların Paganlara karşı bazı baskılar uyguladıkları bilirse de; bunlar Paganizmi ortadan kaldırmaktan ziyade büyücülük, falcılık, gelecekte haber verme gibi bazı ritüellere yönelik olmuştur.⁵⁰

Kendilerine hoşgörü gösterilen Katoliklerin ise henüz iktidarda olmadıkları bu dönemde dahi farklı dinlere ve farklı Hıristiyan mezheplerine inanan insanlara karşı bir mücadele halinde oldukları görülmektedir. Örneğin Katolikler 589 tarihi öncesinde de henüz Vizigot idaresi yokken Maniheizm'le Hıristiyanlığı bağdaştırmakla suçlanan Priscillianus'un⁵¹ (ö. 385) taraftarlarıyla çatışma içinde olmuşlar dönemin Romalı yetkililerine baskı yaparak Priscillianus'un müritleriyle birlikte yakılmasını sağlamışlardır.⁵² Katolik Kilisesi, Priscillianusçuların yayılmasını engellemek için 6. asır boyunca mücadele etmiştir.⁵³ Vizigotlar devrinde de Paganlara yönelik asıl mücadelenin Saray tarafından değil Katolik Kiliseye yönlendirildiği anlaşılmaktadır. Sarayın sadece büyücülük ve falcılığa tepki duymasına rağmen; Kilise halkın bütün Pagan

⁴⁵ Geary, 141.

⁴⁶ Age. 138.

⁴⁷ Katoliklerin Ariuşçu Krallık döneminde topladıkları sinodlar şunlardır: Agatha (506), Toledo (507), Tarragona (516), Gerona (517), Lerida 8524), Valencia (524 veya 549), Barcelona (540). Thompson, 33.

⁴⁸ II. Toledo Konsili (527) Thompson, 33.

⁴⁹ Thompson, 34.

⁵⁰ Thompson, 54

⁵¹ 4. asırda Güney Galia'da yaşamış olan Priscillianus "sapkın fikirleri" nedeniyle 385 yılında yakılmıştır. Taraftarları uzun yıllar boyunca Galiçya ve İspanya'da tâkip edildiler ve infaz edilmişlerdir. Gerald Messaide, Şeytanın Genel Tarihi, İstanbul, Kabcacı, 1999, 454-460.

⁵² Thompson, 33.

⁵³ Thompson, 53.

geleneklerine, festivallerine, dans ve müziğine savaş açmıştır.⁵⁴ Katolik Kilisesi bütün bu pagan gelenekleri ortadan kaldırmak için kendi gücüne dayanarak bir mücadele vermiştir.

Öte yandan Ariusçu kralların hoşgörüsüne rağmen Katoliklerin durumunun 5. asır ortalarından itibaren kötüye gittiğini ve Ariusçu kralların da artık Katolikleri baskı altına almaya başladıklarını düşündürecek emareler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin 549 yılında toplandığı sanılan Valencia Sinodu'nun ardından nerdeyse yarım asır boyunca bir daha Katolik toplantısı olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır.⁵⁵ Bu olay artık Katoliklerin de eskisi kadar rahat toplantı yapamadıklarını düşündürmektedir.⁵⁶

Araştırmacılar Vizigot krallarının bu siyasetlerindeki bu değişimin Ariusçu Vizigot Krallığının Katolik rakiplerce kuşatılmasından kaynaklanmış olabileceğini tahmin etmektedirler.⁵⁷ 561 yılında Vizigotların siyasi rakipleri olan Süevlerin Katolikliği benimsemesi, Katolik Frankların kuzeyden saldırıları ve İspanya'nın güneyini işgale başlayan Bizanslıların⁵⁸ Katolikleri Ariusçu krallara karşı kıřkırtmaları⁵⁹ Vizigot Krallarını Katoliklere karşı daha sert politikalar benimsemeye ittiği düşünölmektedir.⁶⁰ Son Ariusçu Kral Leovigild'in (568-586) de, 580 yılında bir Sinod toplayarak Katolikliği benimseyen kişileri yeniden Ariusçuluğa döndürmeye çalıştığını bilmekteyiz.⁶¹ Süevlere son vererek İberia yarımadasının tamamına hâkim olduktan sonra Leovigild, tüm yarımadayı mutedilleştirilmiş yeni bir Ariusçu kimlik altında toparlamak istemiştir. Leovigild bu maksatla Katolikleri kazanmak için Hz. İsa ve Tanrı'yı eşit kabul eden yeni bir inanç biçiminin propagandasını yaparak Ariusçu

⁵⁴ 4. ve 5. asır İspanya'sında Hıristiyan halkın hâlen Pagan gelenekleri yaşatmaya devam ettiği örneğin Jüpiter/Thor günü olarak kabul edilen Çarşamba çalışmayıp eğlendikleri bilinmektedir. Erken 6. asra ait Paganlara ait olması çok yüksek olasılık olan bazı mezarların keşfi bu inanç biçiminin canlılığını kanıtlamaktadır. Thompson, 55-58.

⁵⁵ Thompson, 33.

⁵⁶ age. 35.

⁵⁷ age. 35.

⁵⁸ Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Ankara, TTK, 1999, 65.

⁵⁹ Barbero and M. I. Loring, "The Formation of the Sueve and Visigothic Kingdoms in Spain", The New Cambridge Medieval History Volume 1 c. 500-c. 700 edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, 187.

⁶⁰ age. 350-353.

⁶¹ A. Barbero and M. I. Loring, "The Catholic Visigothic Kingdom", The New Cambridge Medieval History Volume 1 c. 500-c. 700 edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 348. Ariusçuluğa dönüşün şekli bile Katolikliğe geçişten daha ılımlıydı. Örneğin Katolikler Ariusçuları yeniden vaftiz ederken; Ariusçuluğa dönüş için vaftiz şartı aranmamaktaydı. 580 yılında toplanan Ariusçu Sinod, Katoliklerin yeniden Ariusçuluğa dönmeleri için ellerini kaldırıp Leovigild'in formölasyonu olan *gloria patri per filium in spiritu sancto* demelerini yeterli görmüştü. A. Barbero and M. İ. Loring, "The Formation of the Sueve and Visigothic Kingdoms in Spain", 192. Oysa Katoliklerin, Ariusçuları, Katolikliğe döndürürken tekrar vaftiz etmeleri Ariusçuları Hıristiyan olarak görmediklerini kanıtlamaktaydı. Barbero- Loring, "The Formation", 192

amentüden ödün vermiş; ancak Kutsal Ruh'un yüceliğini kabule yanaşmadığı için Katolikler bu yeni formüle ilgi göstermemişlerdir.⁶² Leovigild'in tek bir Hıristiyan ulusu inşa etmek için Ariuşçu Gotlar ile Katolik Latinler arasındaki evlilik yasağını kaldırması da uzun vadede azınlıkta olan Gotların değil, Latinlerin işine yarayacak bu tür karışık evliliklerin çoğu eşlerden birinin Katolikliğe geçmesiyle sonuçlanacaktır.⁶³ Ancak onun projesi Katolikler tarafından benimsenecek ve İspanya'da tek bir inanç biçiminin yaratılması düşüncesi Katolikler tarafından büyük ölçüde başarıya ulaşacaktır.

4. Ariuşçu Krallar Döneminde Yahudiler

Ariuşçu Krallar devrinin Yahudiler açısından görece rahat bir dönem olduğunu düşündüreceğiz bulgulara sahibiz. Vizigotların Yahudiler hakkında bildiğimiz en eski yasaları, Alaric II (484-507) devrinde derlenen ve *Breviarium Alaricanum* olarak bilinen kanun derlemesinde yer almaktadır.⁶⁴ Bu yasalar Elvira Konsili'nde alınan kararlarla Bizans İmparatoru Theodosius II (408-450) devrinde çıkarılan anti-Yahudi kanunlarının hafifletilmiş bir versiyonudurlar.⁶⁵ *Breviarium Alaricanum*, Yahudilerin Hıristiyanlarla evlenmelerini, Hıristiyan köle sahibi olmalarını ve onları sünnet etmelerini, Hıristiyanları Museviliğe döndürmelerini, yeni sinagoglar inşa etmelerini yasaklıyordu. Yeni sinagog yapılmasının 50 libre altın cezası vardı ve bina kiliseye dönüştürülmekteydi.⁶⁶ Kölelerini sünnet ettirenler ölüm cezası ve mallarının müsadereyi ile tehdit edilmekteydiler.⁶⁷ Öte yandan *Breviarium Alaricanum*, Yahudilerin iç toplumsal hayatına müdahale etmiyor, Yahudilerin kendi kanunlarına göre yaşayabilecekleri özerk bir medeni alana müsaade ediyordu.⁶⁸ Örneğin yeni sinagog inşa edemeseler de eskilerini onarabilmekteydiler.⁶⁹

Kraliyet yasaları haricinde Ariuşçu bakış açısı da Yahudilerin, Katolik coğrafyaya göre daha rahat hareket etmelerini sağlamaktaydı. Ariuşçular, Katolik Kilisesi'nden farklı olarak Hz. İsa'yı, "Tanrı" veya "Tanrı'nın oğlu" olarak değil sadece Mesih olarak görmekteydiler. Bu durum teorik olarak Ariuşçuların egemen olduğu bölgelerde Yahudilerin "Tanrı katili" olarak suçlanmamalarını

⁶² Geary, 141.

⁶³ age. 141-142

⁶⁴ Nemo-Pekelman Capucine, How did the Prudentes Work on the Breviarium Alaricanum? The Example of the Laws on Jews, 2012, 1-11.

⁶⁵ age. 4. Theodosius I (378-395) ve Theodosius II (408-450) devrinde çıkarılan yasalarla, Yahudilerin köle ticareti yapmaları, başkalarını Museviliğe geçirmeleri, yeni sinagoglar inşa etmeleri, devlet memuru olmaları, Hıristiyanlarla evlenmeleri orduya katılmaları yasaklanmıştır. Linder, age, s. 171-174.

⁶⁶ Thompson, 53.

⁶⁷ Capucine, 6.

⁶⁸ Capucine, 8.

⁶⁹ Thompson, 53.

sağlamaktaydı. Her ne kadar Ariusçuluğun Yahudiliğe özel bir sempatisi olduğuna dair hiçbir kanıtı sahip olmasak da Bizans sınırları içinde yaşayan Kilise Babalarının, “İsa'nın Tanrısallığını” reddettikleri için, her iki grubu da düşman ve müttefik olarak gördüklerini ve Ariusçulardan “Yeni Yahudiler” olarak bahsettiklerini bilmekteyiz.⁷⁰ Öte yandan Ariusçuların hâkim olduğu dönemde İspanya'da Katolikler Yahudileri hedef almaya devam etmekteydiler. 506 yılında toplanan Agathe Konsili Yahudilerle yemek yenilmemesi gibi kararları yenilemekteydi.⁷¹ Ancak bunlar daha ziyade manevi yaptırıma dayalı kararlardır. Nitekim II. Toledo Konsilinde (527) Yahudilerle ilgili bir karar çıkmamasına rağmen⁷² Katolikliğe geçişin resmiyete büründüğü III. Toledo Konsili'nde (589) anti-Yahudi yasaların bir anda gündeme gelmesi bu değişimi kanıtlamaktadır. Yine 589 yılı öncesinde İspanya'sında az sayıda olsa da Yahudi topluluğuna ait yazıtların bulunmaya devam edilmesi⁷³; bu tarihten sonra ise *Iberia*'da Yahudi maddi kültür varlığının tamamen görünmez hâle gelmesi de Yahudilerin Ariusçu Krallar devrinde toplumsal açıdan daha rahat bir durumda olduklarını düşündürmektedir.

5. III. Toledo Konsili (589) ve Vizigot İspanya'sında Yaşanan Değişim

Iberia'da dinsel hoşgörüsüzlüğün gerçek miladı Kral Reccared I (586-601) hükümdarlığı ile başlamıştır.⁷⁴ 589 yılında toplanan III. Toledo Konsilinden iki yıl önce (587) Katolikliği kabul eden Kral Reccared I (586-601)⁷⁵ III. Toledo Konsili'nde Ariusçu ruhbanları kovarak tüm krallığın Katolikliğe geçtiğini ilân etmiştir. Bu değişim aslında beklenmedik bir olgu olarak görülemez. Zira Vizigotlar, Ariusçuluğu benimsedikleri sürece Pirenelerin kuzeyine hâkim olan Franklar ve o dönemde *Iberia*'nın güneyini (*Baetica*) ele geçirmiş olan Bizans İmparatorluğu'nun hedef tahtasına kalacaklardır.⁷⁶ Son Ariusçu Kral Leovigild'in (568-586) oğlu Prens Hermenegild Katolikliği seçmiş, Franklardan

⁷⁰ Athanasius, On The Council of Nicaea (*De Decretis*), Translated by Khaled Anatolios, London And New York, Routledge, 2004, 184; St. Basileus of Caesarea, Against Eunomius, Translated by Mark Delcogliano And Andrew Radde-Gallwitz, Washington, D. C. , The Catholic University Of America Press 2013, 1, 23.

⁷¹ Thompson, 28.

⁷² http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_044t.htm

⁷³ Michael Toch, The Jews in Europe 500-1050, The New Cambridge Medieval History Volume 1 c. 500-c. 700 edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Pres, 2006, 550.

⁷⁴ Pérez, 23-24.

⁷⁵ Bradbury, 512.

⁷⁶ Barbero and M. I. Loring, “The Catholic Visigothic Kingdom”, 350-353. Öte yandan Katolikliğe geçişte dış etkilerin büyük bir rol oynamadığını savunan görüşlerde bulunmaktadır. Örneğin Thompson, dinsel ayrımların dönemin dış siyasetinde sanıldığı kadar etkili olmadığını, Katolik Franklar ile Ariusçu Burgondların Vizigotlara karşı ittifak kurabildiklerini, benzer şekilde Vizigotların Katolik olmasından sonra isyan eden Ariusçuların da Franklar tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Bizanslıların İspanya'ya geldikten sonra Katoliklerce bir kurtarıcı gibi karşılandıklarına dair de hiç bir belge bulunmamaktadır. Thompson, 27-28.

ve Bizanslılardan aldığı destekle babasına karşı isyan etmiş, bu ayaklanma zorlukla bastırılmıştır (580-585).⁷⁷ Sadece dış baskılar değil, ülke içindeki toplumsal yapı da Vizigot krallarını Katolik inancı benimsemek zorunda bırakmıştı. 6. asrın dünyasında Ariuşçuluk, Germen kabileleriyle Katolik inanç ise bir şekilde Latin kökenlilerle özdeşleşmiş durumdaydı.⁷⁸ Vizigot İspanya'sından sayıca az olan Germenik asiller, Latin kökenli bir bürokrasi, ruhban sınıfı ve halk tabakası ile çevrelenmiş durumdaydılar.⁷⁹ Üstelik 6. Asrın sonunda Prens Hermenegild örneğinde olduğu gibi Vizigot soyluları dahi Katolikliği benimsemektedirler.⁸⁰ Bu durumda kralların kendi tebaalarının inanç biçimine ayak uydurmaktan başka çareleri kalmamıştı da denilebilir.

Resim 1: Vizigot İspanya'sında sikke örnekleri (F.Olmos, 2009, s.132, 162-163). Vizigot İspanya'sında dinsel toleransın azalışı ve tek inanç sisteminin dayatılmasının nümizmatik kanıtlarını temsil etmektedir. Solda: Ariuşçu Kral Leogivild'e (568-586) ait bir sikkenin ön yüzünde Kralın portresi, arka yüzünde pagan kökenli zafer sembolü yer alıyor. Hıristiyanlık vurgusu sadece Kralın giysisindeki haçta yer almış. Erken dönem Vizigot sikkelerinde belirli bir tek biçim bulunmadığı gibi genellikle kral portreleri revaçtaydı. Sağda: Koyu Katolik inancıyla hatırlanan Kral Ervig (680-7) devrinde standart hâle getirilen sikkede ise ön yüzde ilk kez Hz. İsa figürü, arka yüzde de belirgin bir haç motifi yer alıyor. Katolikliğin kabulü ile Hz. İsa'nın ön plana çıkarılması açıkça Katolik kimliğe yapılan bir gönderme olarak yorumlanabilir. Nitekim Francisco Olmos'a göre sikkelerdeki bu değişim ve Hz. İsa figürünün ön plana çıktığı bu tek biçimli yeni sikke tipinin benimsenmesi, Vizigot Krallığında yaşanan dinsel parçalanmışlığın önüne geçebilmek ve inanç birliğinin propagandasını yapabilmek amacından kaynaklanmıştır.

Sonuç olarak Vizigotların Katolik/Ortodoks inancı kabullenmeleri, onları doğrudan Bizans ve Frank düşünce dünyasının etki alanına sokuyordu.⁸¹ Bu durum başta Yahudiler olmak üzere Katolik olmayan tüm inanç grupları için zor bir dönemin başlayacağını işaretliydi; zira bu dönemde Bizans İmparatorluğu ve Frank Krallığı'nda, Yahudiler, Paganlar veya "heretikler" ile ilgili son derece

⁷⁷ Barbero and M. I. Loring, "The Formation ...", 187.

⁷⁸ John Moorhead, *Ostrogothic Italy and the Lombard Invasions*, The New Cambridge Medieval History Volume 1 c. 500-c. 700 edited by Paul Fouracre, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 144.

⁷⁹ Barbero-Loring, "The Formation...", 173-192.

⁸⁰ Barbero-Loring, "The Catholic Visigothic Kingdom", 346-347.

⁸¹ Barbero-Loring, "The Catholic Visigothic Kingdom", 351.

sert yasalar yürürlükteydi.⁸² Henüz İspanya'da büyük kovuşturmalar söz konusu değilken bile Frank Krallığı'na bağlı Arvemum (Clermont) şehrinde 576 yılında tüm Yahudiler vaftiz olmak veya kenti terk etmek seçeneği arasında tercih yapmak zorunda kalmışlardır.⁸³ 582'de benzer şekilde Merovenj ailesinden Nesturia Krallı Chilperig I (561-584) de ülkesindeki tüm Yahudilerin vaftiz edilmesini, vaftiz olmayanların da sürülmesini emretmişti.⁸⁴

Başlangıçta Krallığın Katolikliğe geçişi Yahudilerin günlük yaşamı üzerinde çok etkili olmamıştır. 589 Konsili kararları özünde 150 sene önce kaleme alınan *Breviarium*'da kabul edilen, Yahudilerin, Hıristiyanlarla evlenmelerini, Hıristiyan köle edinmelerini ve devlet görevlerine getirilmeleri yasağı gibi (*canon 14*)⁸⁵ uygulamalarını tekrarlamaktaydı.⁸⁶ Ancak Katolik Kilisesinin gücü arttıkça, Yahudilerin toplumsal hayatta karşılaştıkları kısıtlamalar da giderek artacaktır. Örneğin Değişimden cesaret alan Narbonne Sinodu (589) Yahudilerin mezmur okumalarını ve ölümlerini kendi geleneklerine göre gömmelerini yasaklayarak bu "suçu" işleyenlere de 6 ons para cezası getirmiştir.⁸⁷

III. Toledo Konsili'nin yarattığı atmosfer kraliyet kanunlarının muhteviyatını da etkilemiştir. Nitekim radikal tonda anti-Yahudi yasalar ilk olarak Kral Sisebut devrinde (612-21) yayınlanmaya başlanmış; Sisebut, ülkedeki tüm Yahudilerin vaftiz olmasını olmayanlarında İspanya'yı terk etmesini emretmiştir.⁸⁸ Hıristiyan dünyada kimi hükümdarların daha önce yerel düzeyde vaftiz kampanyaları yaptıkları daha önce de görülmüştür. Örneğin Bizans İmparatoru Justinianus I (527-565) Yahudiliğin farklı bir mezhebi olan Samirîleri zorla vaftiz ettirmişti.⁸⁹

⁸² David Freidenreich, "Jews, Pagans and Heretics in Early Medieval Canon Law", *Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepols, 2013, 73-91.

⁸³ Baer, 19.

⁸⁴ age. 19.

⁸⁵ *Conventus noster hoc canonibus inserendum praecepit, ut Iudeis non liceat christianas habere uxores vel concubinas, neque mancipium christianum in usus proprios comparare, sed et filii qui ex tali coniugio nati sunt adsumendos esse ad baptismum. Nulla officia publica eis iniungantur per quae eis occasio tribuatur poenam christianis inferre. Si qui vero christiani ab eis iudaismo ritu sunt maculati, vel etiam circumcisi non reddito precio, ad libertatem et religionem redeant christianam.* http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_045t.htm

⁸⁶ Bradbury, 513.

⁸⁷ Thompson, 112

⁸⁸ Bradbury, 513, Baer, 20. Sisebut'un bu kararı tarihsel kaynaklar içinde yalnızca Seville'li İsoذورus'un *Chroniga* adlı dünya tarihinde yer almaktadır. (*Chronica 416 et Iudaeos su i regni subditor ad Christi fidem convertit*). Elizabeth A. Jordan, *Historical Writing In Visigothic Spain from C. 468 to the Arab Invasion of 711*, Thesis of Centre for Medieval Studies University of Toronto Doctor of Philosophy, Canada, 1996, 128, 164.

⁸⁹ Sharf, 30.

Bu açıdan Vizigotların Bizans'ı örnek aldığı düşünülse bile⁹⁰, İspanya'daki vaftiz kampanyası krallık sınırları içindeki bütün Yahudileri kapsamı açısından Bizans yasalarından farklı bir muhteviyata sahiptir.⁹¹ Yahudiler Krala bu kararından vazgeçmesi için yüklü bir para ödemeyi önermişler; ancak Papalık Kralı kararından vazgeçmemesi ve Yahudilerden “rüşvet almaması için” uyarılmıştır.⁹² Sisebut yasasıyla Yahudilikten Hıristiyanlığa dönenin öldürülmesi ve mallarına el konulması kararı verilmiş,⁹³ ayrıca karışık evliliklerde Musevi olan koca eğer Hıristiyanlığa geçmezse sürgün edileceği ve mallarının müsadere edileceği, Hıristiyan olursa ise evliliğini, mallarını ve kölelerini muhafaza edebileceği belirtilmiştir.⁹⁴

Bazı araştırmacılar Kral Sisebut devrinde Vizigot siyasetindeki anti-Yahudi yasaların artışının Sâsânilerin 613'te Kudüs'ü fethetmeleri ve bu olay esnasında “Yahudilerin İranlıların yanında yer aldıklarına”⁹⁵ dair raporlardan kaynaklandığını savunmuşlardır.⁹⁶ Aynı dönemde Doğu Akdeniz'deki Hıristiyan halk arasında “Bizans imparatorluğun sünnetlilerce yıkılacağı” kehaneti de Yahudilere dönük öfkenin yansıması olarak görülebilir.⁹⁷ Nitekim Arap-İslâm fetihleri başladığında da Yahudiler bu kez de Müslümanları desteklemekle suçlanmışlardır.⁹⁸ Sisebut'un kararından hemen sonra Bizans İmparatoru Herakleios'un (610-641) da benzer bir kararname çıkararak tüm Yahudilerin vaftiz olmasını emretmesi de⁹⁹ Müslüman fetihleri karşısında zayıflayan Hıristiyan dünyanın Yahudileri Müslümanların “beşinci kolu”¹⁰⁰ olarak gördükleri iddiasını desteklemektedir.

Sonuç olarak Kral Sisebut'un kararnamesiyle Yahudilerin bir kısmı İspanya'yı terk ederken, kalanlarda mecburen vaftiz olmuşlardır. Ancak vaftiz olmaları kalan Yahudiler üzerindeki şüphe ve baskıyı sona erdirmemiş; bu sefer de Kilise, vaftiz olmuş Yahudileri, gizlice Museviliğe bağlı kalmakla itham

⁹⁰ Bradbury, 512.

⁹¹ Thompson, 186.

⁹² age. 111.

⁹³ age. 165.

⁹⁴ age. 166.

⁹⁵ Bizans tarihçisi Theophanes'e göre İranlılarla işbirliği yapan Yahudiler 613'te Kudüs'ün düşüşü esnasında 90. 000 Hıristiyan'ın öldürülmesine destek olmuşlardır. Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Oxford, Clarendon Press, 1997, AM 6106, AD 613/14, 431.

⁹⁶ Bradbury, 513.

⁹⁷ Johnson, 166.

⁹⁸ Yahudilerin, Suriye ve Filistin'in fethinde Müslüman Araplara yardımları konusu için bkz: Walter Kaegi, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000, s. 30, 149, 183-184 ve başka yerlerde.

⁹⁹ age. 183, Sharf, 61, Baer, 20.

¹⁰⁰ M. Toch, Yahudilerin Müslümanlara yardımının abartıldığı düşüncesindedir. Bkz. Toch, 551

etmeye başlamıştır. Nitekim 633 yılında toplanan IV. Toledo Konsili'nde ve II. Seville Sinodu'nda (619) temel tartışma konulardan biri din değiştiren Yahudilerin durumudur. Konsül kararları Hıristiyanlığa geçen Yahudilerden "Hıristiyan" olarak değil "vaftiz olmuş Yahudiler" (*baptizati Iudaei*) veya "hain/dönek" (*apostofa*) olarak bahsetmektedir.¹⁰¹ Vaftiz olmaları Yahudileri bazı Hıristiyan çevrelerin gözündeki durumlarını değiştirmemiş örneğin Baetica'da 620'li yıllar boyunca vaftiz olmuş Yahudilere dönük saldırılar devam etmiştir.¹⁰² Vaftiz edilmiş Yahudiler yeniden vaftize zorlanabilmiş, ikinci kez vaftiz olmayanlar ve çocukları "pagan" olarak kabul edilmişlerdir.¹⁰³

Kiliseye göre "vaftiz olan Yahudiler" aslında görünüşte Hıristiyan olduklarından çocuklarıyla kölelerini sünnet etmeye devam etmektedirler. IV. Toledo Konsili'nde (633) sünnet edilen kölelere özgürlüklerini tanınması ve sünnet edilen Yahudi çocuklarının ailelerinden alınarak¹⁰⁴ Hıristiyan eğitimi almaları amacıyla manastırlara veya Hıristiyan ailelerin yanına verilmesine karar verilmiştir (*canon* 59-60)¹⁰⁵. Bunun muhtemelen en büyük nedeni Yahudi kadınların vaftiz olsalar da evlerinde çocuklarını kendi geleneklerine göre yetiştirmeleridir.¹⁰⁶ Ayrıca "vaftiz olan Yahudilerin" vaftiz olmamış eski dindaşlarıyla-yani aslında kendi akrabalarıyla- her türlü ilişki kurmaları yasaklanmıştır (*canon* 62).¹⁰⁷ Başka bir kanun da Yahudilerin "güvenilmez" (*perfidia*) ve İsa düşmanı (*Antichristia*) kişiler olduğu gerekçesiyle vaftiz olsalar dahi sözlerine güvenilemeyeceğinden mahkemelerde şahitliklerinin geçersiz sayılacağıyla ilgilidir (*canon* 64).¹⁰⁸ Geri kalan maddeler-vaftizli olsalar da-Yahudilerin idari görevlere getirilmemeleri, Hıristiyan köle edinmemeleri

¹⁰¹ Bradbury, 513.

¹⁰² Magdalino, 251

¹⁰³ age. 251, 258.

¹⁰⁴ Eos autem quos circumciderunt, si filii eorum sunt a parentum consortio separentur, si servi pro iniuria corporis sui libertati tradantur.

¹⁰⁵ Iudeorum filios vel filias ne parentum ultra involvantur erroribus ab eorum consortio separari decernimus. Deputatos aut monasteriis aut christianis viris ac mulieribus deum timentibus ut sub eorum conversatione, cultum fidei discant, atque in melius instituti, tam in moribus quam in fide proficiant. Bradbury, 513.

¹⁰⁶ María Jesús Fuente, "Jewish Woman and Visigoth Law", *Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013, 267-281.

¹⁰⁷ Bradbury, 513. Canon 62: "De malorum consortia quae etiam bonos corrumpunt. "

¹⁰⁸ age. 513. Canon 64: " Non potest erga homines esse fidelis, qui extiterit impius. "

(*canon 66*)¹⁰⁹ gibi geçmişteki kanunların “Hıristiyan olmuş” Yahudiler için bir tekrardır.¹¹⁰

Erken 7. asırda anti-Yahudi yazındaki belirgin canlanma da dikkat çekicidir. Giriş kısmında bahsi geçen Seville Piskoposu İsdoros'un (560-636) *De fide catholica contra Iudaeos'u*¹¹¹ ve Toledo Piskoposu Aurasius'un *Epistola aurasii episcopi Frogani* adlı eseri bu dönemde anti-Yahudi söylemlerin yaygınlaşmaya başladığını göstermektedir. İsdoros'un 615 yılı civarında kaleme aldığı eseri o dönemde Akdeniz dünyasında çok yaygın olan Yahudilere cevap (*Adversus Iudaeos*)¹¹² geleneğine göre düzenlenmiş bir eserdir. Kitap Yahudiler hakkında III. Toledo Konsili kararları uyarınca kaleme alınmıştır. İsdoros'a göre Yahudiler vaftiz olsalar da “hain doğalarından ötürü” güvenilmez insanlardır. Hıristiyanlığı seçen bir Yahudi bile aslında inançsız (*incredulitas*) biridir. Hıristiyan görünümlü Yahudiler evlerinde çocuklarını gizlice sünnet etmektedirler ve bu büyük bir tehlike oluşturmaktadır vb.¹¹³ İspanyol tarihçi J.Pérez, İsdoros'un, 15. asırda nihayete erecek olan “İspanya'yı bütün Yahudilerden temizleme projesinin düşünsel öncüsü” olduğunu belirtmektedir.¹¹⁴

İsdoros'un çağdaşı olan Toledo Piskoposu Aurasius da meşhur mektuplarında Anti-Yahudi yasaların merkezi olan Toledo'da dahi Yahudileri koruyanlar olduğundan şikâyet etmektedir. Aurasius, Yusuf, Rabbi İsaak, Nephtali adlı Yahudileri Hıristiyan yapınca Toledo Yahudilerinin manevi önderi (*archisynagogus*) Levi Samuel, Aurasius'u, arkadaşı Kont Froga'ya şikâyet etmiştir. Yahudi cemaati ile arasını bozmak istemeyen Toledo Kontu,

¹⁰⁹ Ex decreto gloriosissimi principis hoc sanctum elegit concilium, ut Iudeis non liceat christianos servos nec christiana mancipia emere, nec cuiusquam consequi largitatem, nefas est enim, ut membra Christi, servant Antichristi ministris. Quod si deinceps servos christianos vel ancillas Iudei habere praesumpserint, sublata ab eorum dominatu, libertatem a principe consequantur.

¹¹⁰ age. 513. Canon 65: Precipiente domino atque excellentissimo Sisenando rege, ut Iudei aut qui ex Iudeis sunt officia publica nullatenus appetant”. Canon 66: “Ut christianos servos non liceat Iudeis habere.”

¹¹¹ Magdalino, 253-256.

¹¹² İlk olarak Şehit Iustinus'a (öl. 165) ait olduğu tahmin edilen *Dialogus cum Tryphone* (Trypho İle Diyalog) adlı eserle başlamış olan *Adversus Iudaeos* geleneği, genel olarak Musevi dininin artık hükümsüz olduğunu, Tanrı'nın yeni “seçilmiş milletinin” artık Hıristiyanlarca temsil edildiğini, sünnet, Şabat gibi uygulamaların terk edilmesini savunan polemik yazıdır. Erken Hıristiyan asırları boyunca Kilise Babalarının hemen hepsinin bu türde kaleme aldığı bir çalışması olmuştur. P. Frederiksen- O. Irshai, “Christian Anti-Judaism Polemics and Policies”, *The Cambridge History of Judaism* Vol. 4: The Late Roman-Rabbinic Period, Ed. S. T. Katz, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 983.

¹¹³ Magdalino, 253-255.

¹¹⁴ Pérez, 26.

Hıristiyanlığa geçen ve henüz “deneme aşamasında olan”¹¹⁵ Yahudileri Kilise çıkışında dövdürmüştür. Kontun bu davranışına karşılık Aurasius’un şikâyeti üzerine Kont Froga Kilise tarafından aforoz edilmişti.¹¹⁶ Bu örnek tüm baskılara rağmen 7. asır başlarında Yahudileri destekleyen feodal grupların olduğunu da göstermektedir.

Anti-Yahudi literatür 7. asır boyunca gelişimini sürdürmüştür. Çoğu kez birbirini tekrar eden bu yapıtlardan biri olan Aziz Ildefonsus’un, *De perpetua virginitate Mariae contra tres infideles*’inde önceki asırlarda yaşamış birçok Kilise babası gibi “Yahudiliğin misyonunu tamamladığı ve gerçek İsrail’in”¹¹⁷ artık Hıristiyanlar tarafından temsil edildiği vurgulanmıştır.¹¹⁸ Bu polemiklere Yahudilerin teorik cevaplar vermesi ise kesinlikle yasaktı.¹¹⁹

6. Yahudilere Dönük Baskının Artışı

Vizigot krallığının anti-Yahudi yasaları Papalık tarafından yeterli görülmemiş, hatta Papa Honorius I (625-638) İspanya’da “görünüşte Hıristiyan olmuş Yahudilerin daha sıkı bir şekilde takip edilmesini rica etmiştir.”¹²⁰ Papalıktan gelen baskıların artışı Toledo’da toplanan Konsillerin yoğunlaşmaya başlamasından da anlaşılmaktadır. Henüz IV. Toledo Konsili’nin (633) üzerinden üç yıl geçtikten sonra toplanan V. Toledo Konsili’nin (636) 57-66. Maddeleri Yahudilere ayrılmıştır.¹²¹ Bunların çoğu geleneksel bazı yasakların Yahudilerin Hıristiyan köle edinmemeleri gibi (canon 66)¹²² tekrarından ibarettir. Ancak burada da ayrımcı dil açık biçimde kendini belli etmektedir çünkü aslında yasaklar 61. Madde de açıkça belirtildiği üzere¹²³ Hıristiyan olmuş Yahudileri (*De Iudeis baptizatis*) de kapsamaktadır.

Dönemin Kilise konsüllerinin sert kararları laik kanunlarla da desteklenmiştir. Vizigot Kralı Chintila (633-639) dönemine denk gelen bu Kilise kanunlarına ek olarak, *Deuteris* adı verilen Yahudi dini metinlerinin

¹¹⁵ Hıristiyan olan Yahudilere güvenilmediğinden bu kişiler bir süre boyunca bir deneme sürecinden geçirilir ve kendilerine diğer Hıristiyanlardan ayıracak şekilde beyaz elbiseler giydirilirdi. Bu deneme şamasındaki bireylere (catechumens) denilirdi. Thompson, 167.

¹¹⁶ age. 167.

¹¹⁷ Gerçek veya Yeni İsrail’in Hıristiyanlar olduğu vurgusu Erken Hıristiyan yazınında Yahudilerin Tanrı’nın seçilmiş halkı oldukları iddiasına verilmiş bir cevaptı. Bkz: P. Brown, *Geç Antikçağ*’da Roma ve Bizans Dünyası, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, 40.

¹¹⁸ Collins, 139.

¹¹⁹ age. 139.

¹²⁰ Bradbury, 514

¹²¹ http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm.

¹²² Ut christianos servos non liceat Iudeis habere.
http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm

¹²³ http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm

(muhtemelen Mişna) okutulmasını ve öğrenilmesini yasaklatılmıştır.¹²⁴ Kral Recceswinth (649-72) devrinde çıkarılan yasalarla (654) Yahudilerin Hamursuz bayramını kutlamaları (LV.12.2.5), "Hıristiyanlıkla bağdaşmayan düşün törenlerinin" yapılması (LV.12.2.6), yasaklanmıştır.¹²⁵ Diğer yasalar içinde sünnet (LV.12.2.7), Hıristiyanlar aleyhine tanıklıkların geçersiz sayılmasıdır (LV.12.2.9-10).¹²⁶ Suçların cezalandırma biçimlerinin ise oldukça sert olacağı vurgulanmıştır. Örneğin kanunlara karşı gelenlerin taşlanarak veya yakılarak cezalandırılacağı belirtilmiştir (LV.12.2.12).¹²⁷ Yahudilere bu kuralları çiğnemelerinde yardımcı olan Hıristiyanların da aforoz edilecekleri ve mallarına da el konulacağı belirtilmektedir (LV.12.2.15).¹²⁸

Öte yandan aynı yasaların sürekli tekrar edilmesine ve yeniden çıkarılmasına bakılacak olursa Kilisenin bütün Yahudileri vaftiz etmeyi hiç bir zaman başaramadığı anlaşılmaktadır.¹²⁹ Bunun en önemli sebebi de Yahudileri kovuşturmak yerine onların yeteneklerinden yararlanmak isteyen krallar veya feodallerin koruyucu tavırlardır. Örneğin Kral Recceswinth'in (649-672) halefi Wamba (672-680) Yahudiler aleyhine hiç bir kanun çıkarmamasıyla hatırlanmaktadır.¹³⁰ Buna karşın baskıların bir ölçüde etkili olduğu; hatta Kilisenin genel güvensizliğine karşın bazı Yahudilerin gerçekten de Hıristiyanlığı benimsediği görülmektedir. Örneğin Yahudi mühtedilerden biri olan Julianus¹³¹, 680-690 yılları arasında Toledo Piskoposluğuna kadar yükselmesi bütün din değiştirenlere karşı kuşku duyulmadığını da kanıtlamaktadır.¹³²

Wamba'nın ardından ise Kral Ervig (680-7) devrinde yaptırımların ağırlığı daha da artırılmıştır. Ervig kanunlarıyla Hamursuz Bayramı'nı kutlayanların saçları tıraş edilerek (*decalvatio*) kendilerine 100 kırbaç vurulacağı

¹²⁴ Raúl Gonzáles Salinero, *The Legal Eradication of the Jewish Literary Legacy in Visigothic Spain*, Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013, s. 196. Benzeri bir yasa daha önce Bizans İmparatoru Justinianus I (527-565) tarafından da çıkarılmıştır. Salinero, 196.

¹²⁵ The Visigothic Code, 367.

¹²⁶ age. 368-369

¹²⁷ age. 369.

¹²⁸ age. 374.

¹²⁹ Baer, 21.

¹³⁰ Roger Collins, *Early Medieval Spain, Unity in Diversity*, London, Macmillan, 1983, 133.

¹³¹ 745 yılında kaleme alınan anonim bir metin olan *Continuatio Hispana*'da, Hıristiyan bir ailede dünyaya gelmesine rağmen Julianus'un ailesinin köken olarak Yahudi olduğu yazılmıştır. (*Continuatio Hispana* 50: in cuius tempore iam Iulianus episcopus, ex traduce Iudeorum, . . . a parentibus Christianis progenitus) Bkz: Jordan, 190.

¹³² Ramón Gonzálves Ruiz, San Julián de Toledo en el Contexto de su Tiempo, *Anales toledanos*, 1983, N°. 32, 1996, 7-20.

belirtilmektedir (LV 12.3.5).¹³³ Çocuğunu veya kölesini sünnet ettirenin burnu kesilecektir (LV.12.3.4).¹³⁴ Pazar günleri ve Hıristiyan bayramlarında çalışmak (LV.12.3.6)¹³⁵, Museviliği öven ve Hıristiyanlığı eleştiren kitaplar yasaklanmıştır (LV.12.3.11).¹³⁶ Seyahat eden Yahudiler gittikleri yerlerde yerel piskopos veya rahiplere geliş ve gidişlerini bildiren izin alacaklardır (LV.12.3.20). Bu Kraliyet yasaları XII. Toledo Konsil'inde de (681) onaylanacaktır.¹³⁷

Kral Egica devrinde (687-702) Yahudilere için daha önce görülmedik bazı ekonomik yaptırımlar da listeye eklenmiştir. Bu yasaklamalar İspanya'daki ticaret hayatına önemli bir darbe vurmuştur. Bu kısıtlamalara göre Hıristiyanlar ve Yahudiler ancak kendi toplulukları içinde ticaret yapabilecek birbirleriyle ticaret yapamayacaklardı. Eğer bir zengin veya önemli (*major persona*) bir Hıristiyan bir Yahudi ile ticaret yaparsa 216 solidi ceza ödeyecekti. Yahudilerin bağ bahçe sahibi olması da yasaklanmıştır.¹³⁸ Ayrıca zengin olan Yahudiler kölelerini, mülklerini, zeytinliklerini, bağlarını vb satmaya zorlanmışlardır. Böylece Yahudilerin mülk edinebilmesinin önü kesilmiş olmaktadır (LV12.2.18). Bu kararlar 693 yılında toplanan XVI. Toledo Konsili'nde de onaylanmıştır. Kral Egica sinagogları yasaklatan bir kanunu olmasa da Hıristiyanların bu dönemde sinagoglara saldırıp tahrip ettikleri bilinmektedir.¹³⁹

694 yılında İspanya Yahudilerinin başka ülkelerdeki (muhtemelen Müslümanların eline geçmiş Kuzey Afrika kıyılarındaki) Yahudilerden de destek almak suretiyle Vizigot hanedanını devirmeye teşebbüs edecekleri raporu Kral Egica'ya ulaştırıldığında Kral İspanya'daki tüm Yahudilerin mülklerine el konulmasını ve hepsinin köleleştirilmesini emretmiştir. Bu emirler XVII. Toledo Konsili kararlarıncı da onaylanmıştır (canon 8).¹⁴⁰ XVII. Toledo Konsili tarafından alınan dramatik kararlardan biri de vaftiz olmuş Yahudilere güvenilmediği için 7 yaşından büyük çocuklara el koyularak Hıristiyan ailelere verilmesidir (canon 8).¹⁴¹ Bu kararlar İspanya'da anti-Yahudi yasaların zirve noktasını temsil etmekteydi ve fiilen İspanya Yahudilerinin varlığının sona ermesi anlamına geliyordu.

¹³³ The Visigothic Code, 386-387.

¹³⁴ age. 386.

¹³⁵ age. 387.

¹³⁶ age. 391-392.

¹³⁷ Bradbury, 515.

¹³⁸ Thompson, 246.

¹³⁹ age. 247.

¹⁴⁰ Bradbury, 515.

¹⁴¹ Thompson, 248.

7. Müslümanların Gelişinden Sonra

711 yılında ilk Arap-Berberi askerleri İberia Yarımadasına ayak bastılar. Müslümanlar İspanya'ya geldiklerinde Yahudiler yok olmak üzere olan bir azınlık durumundaydı. İspanya tarihi uzmanlarının ekseriyeti Yahudilerin, Vizigotlara karşın Müslümanlarla ittifak kurduklarını belirlemektedir.¹⁴² Henüz 712 yılında Toledo'yu fetheden Tarık b. Ziyad, Hıristiyanların boşalttığı şehre Yahudilere yerleştirerek¹⁴³ Yahudilerle ilgili farklı bir politika izleneceğinin mesajını vermiştir. Üstelik fatihler, sadece Yahudilerin değil, Hıristiyanların da inanç biçimlerine karışmayacaklarının garantisini verdikten sonra kenti terk eden Hıristiyanlar da geri dönmüş ve Toledo yine eskiden olduğu gibi Hıristiyanlar için önemli bir merkez olarak kalmaya devam etmiştir.¹⁴⁴ Sonraki asırlarda yazılmış kaynaklara göre Müslümanlar Cordova (Kurtuba), Granada (Gırnata), Seville (İşbiliye), Elvira (İlbire) ve Toledo (Tuleytula) gibi tüm belli başlı kentlere güvendikleri Yahudileri yerleştirmişlerdir.¹⁴⁵ 10-12. asırda yaşamış olan Müslüman coğrafyacılar Granada ve Tarragona gibi kentleri Yahudi şehirler olarak niteleyeceklerdir.¹⁴⁶

Böylece tek bir inanç biçiminin dayatıldığı Vizigot asırlarının aksine farklı din ve mezheplerin bir arada var olabildiği yeni bir dönemin penceresi de açılmış olmaktadır. Vizigot yasalarının yerini İslâmî *zımmî* hukukunun almasıyla Yahudiler üzerindeki baskılar büyük ölçüde kalkmıştır.¹⁴⁷ Baskıların kalkmasıyla Yahudi azınlık, İslâmî asırlar boyunca İspanya'nın ticaret hayatında, zanaatların gelişiminde tıp alanında büyük bir rol oynayacaktır. 8. Asrın başlarında yok olmak üzere olan Yahudilerin, 9-12 asırlarda R. Menocal'ın deyimiyle "altın çağ" yaşayacak konuma yükseldiği; hatta unutulmuş bir dil olan İbranice'nin¹⁴⁸ İspanya'da yeniden canlı bir edebiyat ve felsefe lisansı haline geldiği görülmektedir.¹⁴⁹ Hatta İslâmî asırlarda İbranice edebiyatın bir Rönesans yaşadığı dahi savunulmuştur.¹⁵⁰ Moses İbn Ezra (ö. 1138), Yahud Halevi (ö.1141), İbn Meymun (ö.1204) gibi ünleri bütün Akdeniz'e ve tarihsel çağlara yayılmış şair-düşünürler bu dönemde

¹⁴² age. 316; Lütfi Şeyban, Reconquista, Endülüs'te Müslüman-Hıristiyan İlişkileri, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003, 345. Hatta bu kabul 20. asrın ilk on yılları boyunca Sánchez-Albornoz gibi milliyetçi bazı İspanyol tarihçilerinin kitaplarında Yahudilerin, "işgalci" Müslümanların "işbirlikçileri" olarak suçlayıcı bir dille tasvir edilmelerine yol açmıştır. Pérez, 29; Baer, 23.

¹⁴³ Özdemir, 15.

¹⁴⁴ age. 16.

¹⁴⁵ Baer, 22.

¹⁴⁶ age. 23.

¹⁴⁷ Collins, 142.

¹⁴⁸ Vizigot dönemine ait Yahudi yazıtlarında özel isimler haricinde hemen hiçbir İbranice kelime yer almamaktadır. Salinero, 201.

¹⁴⁹ Menocal, 161-177.

¹⁵⁰ Salinero, 208.

yetiştirilmiştir.¹⁵¹ İspanya Yahudileri 9-11. asırlar arasında sadece kültürel olarak ilerleme kaydetmemiş; Kurtuba Emirliğinin resmi büyükelçisi Hasday ibn Şarput (ö. 970) ve Kurtuba'da vezirlik yapmış Necid Samuel (ö. 1065?) gibi devlet adamları da yetiştirilerek, Vizigot devrilerinde asla hayal edilemeyecek kilit siyasi mevkilere de yükselmeyi başarmışlardır.¹⁵²

Sonuç

İspanya Yahudileri için ilk karanlık dönem Katolik Vizigot krallarının hüküm sürdüğü yıllar (589-712) olmuştur. Bu dönem âdeta Erken Modern dönemde yaşanacak olan krizin habercisi gibidir. Aradaki Müslüman egemenliği devrindeki Yahudiler açısından parlak geçen asırlardan sonra son Müslüman emirliğin yıkılışının (1492) ardından, 1609 yılına gelindiğinde İspanya'da resmen vaftiz olmamış hiçbir bireyin kalmadığı bilinmektedir. Bu nedenle Katolik Vizigot krallarının “yarım kalan projesinin” 17. asırdaki ardıllarınca “tamamlandığı” söylenilebilir.

Kaynakça

Athanasius, *On The Council of Nicaea (De Decretis)*, Translated by Khaled Anatolios, London and New York, Routledge, 2004.

Baer, Yitzhak, *A History of the Jews in, Christian Spain, Volume 1 from the Age of Reconquest to the Fourteenth Century*, illinois, Varda Books, 2001.

Barbero, A. and M. I. Loring, “The Formation of the Sueve and Visigothic Kingdoms in Spain”, *The New Cambridge Medieval History Volume 1 c.500-c.700* edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Press, 2006,162-193.

Barbero, A. and M. I. Loring, “The Catholic Visigothic Kingdom”, *The New Cambridge Medieval History Volume 1 c.500-c.700* edited by Paul Fouracre, Cambridge, Cambridge University Press, 2006,346-372.

BESASEL, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, İstanbul, Üniversal Yayıncılık, 2000.

Bradbury, Scott, “The Jews of Spain, c. 235-638”, *The Cambridge History of Judaism Vol.4: The Late Roman-Rabbinic Period*, Ed. s. T. Katz, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 508-519.

Brown, P., *Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası*, Çeviren: Turhan Kaçar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Capucine, Nemo-Pekelman. “How did the prudentes work on the Breviarium Alaricanum ? The example of the laws on Jews”, 2012, 1-11.

¹⁵¹ Maria Rosa Menocal, *Dünyanın İncisi, Endülüs Modeli*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, 89-91, 136-138, 161-169.

¹⁵² age. 89-91, 136-138, 161-169.

Chrysologus, Peter, *Selected Sermons Volume 3*, Translated By William B. Palardy, Washington D.C, The Catholic University of America Press 2005.

Collins, Roger, *Early Medieval Spain*, London, Unity in Diversity, Macmillian, 1983.

Collins, Roger, *Visigothic Spain 409-711*, Malden USA, Blackwell Publishing, 2004.

Ferrero, Alberto, *The Visigoths in Gaul and Iberia A Supplemental Bibliography 1984-2003*, Leiden, Brill, 2006.

Frederiksen, P.- O. Irshai, "Christian Anti-Judaism Polemics and Policies", *The Cambridge History of Judaism Vol.4: The Late Roman-Rabbinic Period*, Ed. s. T. Katz, Cambridge University Press, Cambridge, 2008,977-1035.

Freidenreich, D., "Jews, Pagans and Heretics in Early Medieval Canon Law", *Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013,73-95.

Fuente, María Jesús, "Jewish Woman and Visigoth Law", *Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013, 267-283.

Geary, Patrick, *Uluslar Miti ve Avrupa'nın Kökenleri*, Çeviren: Çağdaş Sümer, Ankara, Tan Kitabevi, 2012.

Gerberding, Richard, "The Later Roman Empire", *The New Cambridge Medieval History Volume 1 c.500-c.700* edited by Paul Fouracre, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 13-35.

Gottheil Richard, Meyer Kayserling, Joseph Jacobs "Spain", *Jewish Encyclopedia*, Vol.11, Funk & Wagnalls Co. New York, 1906. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/13940-spain>

Hirsch Emil-George BARTON, "Obadiah Book" *Jewish Encyclopedia*, Vol 9, Funk & Wagnalls Co. New York, 1905. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11642-obadiah-book-of>

http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm.

Jordan, Elizabeth Alexandra, "Historical Writing In Visigothic Spain from C. 468 to the Arab Invasion of 711", Thesis of Centre for Medieval Studies University of Toronto Doctor of Philosophy, Canada, 1996.

Kaegi, Walter, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri*, Çeviren: Mehmet Özay, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000.

Kutsal Kitap (Yeni Çeviri) 2001, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi.

Levine, Lee, "Jewish Archaeology in Late Antiquity: art, Architecture, and Inscriptions", *The Cambridge History of Judaism Vol.4: The Late Roman-*

Rabbinic Period, Ed. s. T. Katz, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 519-556.

Linder, Ammon, "The Legal Status Jews in the Byzantine Empire", *Jews in Byzantium, Dialectics of Minority and Majority Cultures*, ed.R. Bonfil, O. Irshai, G. Stroumsa, R. Talgam, Leiden-Boston, Brill, 2012,149-217.

Magdalino Paul, "All Israel will be Saved? The Forced Baptism of the Jews and Imperial Eschatology", *Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Brepolis, Turnhout, 2013, 231-243.

Menocal, Maria Rosa, *Dünyanın İncisi, Endülüs Modeli*, Çeviren: İhsan Durdu, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006.

Messaide, Gerald, *Şeytanın Genel Tarihi*, Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul, Kabalacı, 1999.

Moorhead, John, "Ostrogothic Italy and the Lombard Invasions", *The New Cambridge Medieval History Volume 1 c.500-c.700* edited by Paul Fouracre, Cambridge University Pres, Cambridge, 2006,140-162.

Moreno, García, *Prosopografía del Reino Visigodo del Toledo*, Salamanca, Ediciones Universidad 1974.

Olmos, José María de Francisco, *El Morbo Gothico*. "La Moneda Como Fuente de Estudio de La Sucesión al Trono", *la Monarquía Visigoda, en VIII Jornadas Científicas sobre Documentación de la Hispania Altomedieval*, 2009, 119-172.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çeviren: Fikret Işıltan, Ankara, TTK, 1999.

Özdemir, Mehmet, "İspanya Tarihinde 'Doğululaşma' ve 'Batılılaşma' Tartışmaları", *İslâmiyat*, Cilt 7, Sayı 3 Temmuz-Eylül 2004, 25-48.

Pérez, Joseph, *Los Judíos en España*, Madrid, Marcial Pons Historia 2005.

Pharies, David, *A Brief History of the Spanish Language*, Chicago and London, the University of Chicago Press, 2007.

Richardson, Peter-David GRANSKOU, (ed.), *Anti-Judaism in Early Christianity*, Volume 1, Ontario-Canada, Wilfrid Laurier University Press, 1986.

Ruiz, Ramón Gonzálves, "San Julián de Toledo en el Contexto de su Tiempo", *Anales toledanos*, 1983, N°. 32, 1996,7-22.

Salinero, Raúl Gonzáles "The Legal Eradication of the Jewish Literary Legacy" In *Visigothic Spain, Jews in Early Christian Law: Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, edit by J. Tolan, N. De Lange, Turnhout, Brepolis, 2013,195-211.

Sharf, Andrew, *Byzantine Jewry, from Justinian to the Fourth Crusade*, London, Routledge, 1971.

Simonet, Fransisco J., *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*, Madrid, R.Academia Española, 1888.

St. Basileus of Caesarea, *Against Eunomius*, Translated by Mark Delcogliano and Andrew Radde-Gallwitz, Washington D.C., The Catholic University of America Press 2013.

Stern, Menahem, *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism Vol I, II, III*, Jerusalem, The Israel Academy of Sciences and Humanities 1976-1984.

Şeyban, Lütfi, *Reconquista, Endülüs'te Müslüman-Hıristiyan İlişkileri*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003.

Taylor, M.S., *Anti-Judaism and Early Christian Identity, A Critique of the Scholarly Consensus*, Leiden, E.J. Brill, 1995.

Theophanes Confessor, *The Chronicle of Theopahnes Confessor Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Translated by Cyril Mango and Roger Scott, Oxford, Clarendon Press, 1997.

The Visigothic Code: (Forum judicum), Translated and ed. s. P.Scott, Riverdale Press, Boston, Brookline, 1910.

Thompson, E. A., *The Goths in Spain*, Oxford, Oxford University Press, 1969.

Toch, Michael, *The Jews in Europe 500-1050, The New Cambridge Medieval History Volume 1 c.500-c.700* edited by Paul Fouracre, Cambridge University Pres, Cambridge, 2006, 547-571.

Yetkin, Suut Kemal, *İslâm Ülkelerinde Sanat*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

Vico, Jesu-Corez, "La Moneda Visigoda", *Gaceta Numismatica* 169 junio 2008, 23-37.

Wilson, Stephen (ed.), *Anti-Judaism in Early Christianity*, Volume 2, Laurier University Press, Ontario, Canada, 1986.